

SIRKKA-LIISA SÄILÄ

ALKON MYyntIKIELTOIHIN TEHDYT VALITUKSET

Alkon ostajaintarkkailun eri vaiheet

Tämä selvitys koskee väkijuomalain 34 §:n perusteella annettuihin myyntikieltoihin tehtyjä valituksia vuosina 1948, 1958—59 ja 1967—68. Taustaksi on paikallaan hieman tarkastella Alkon ostajaintarkkailujärjestelmän kehitystä pääpiirteissään ja sen heijastumista suoritettuihin toimenpiteisiin.

Ostajaintarkkailun vaiheet voidaan jaotella kolmeen toisistaan selvästi erottuvaan jaksoon. Ensimmäiselle jaksolle, vv. 1932—1945, ominaista oli se, että väkijuomalain 34 §:n puitteissa pyrittiin valvomaan ilman korttia alkoholin väärinkäyttäjien ostoja. Alkuaikoina myyjien tehtävänä oli olla myymättä väärinkäyttäjille alkoholia, ja viimeisinä vuosina palkattiin myymälöihin erityisiä järjestysmiehiä. Tämä järjestelmä toimi pienillä paikkakunnilla hyvin, mutta suuremmilla ja monimyyväläisillä paikoilla valvonta oli tehotonta (Linturi 1942).

Toinen ostajaintarkkailun jakso vv. 1946—1957, ns. linturismin kausi, sai alkunsa tehottoman valvonnan parantamisyrityksistä. Jotta olisi voitu tehokkaasti valvoa alkoholin väärinkäyttäjää, päätettiin siirtyä myymäläkohtaiseen ja henkilötodistussidonnaiseen myyntitapaan. Ostot kirjattiin, mutta niiden määrää ei oltu rajoitettu, ja kasvatuksellisilla toimenpiteillä pyrittiin alkoholin

väärinkäyttäjien juomatapojen parantamiseen. Kasvatustoimenpiteitä olivat kirjeet, puhuttelut, varoitukset ja myyntikielto. Myyntikieltoa ei pidetty rangaistuksena, vaan uskottiin, että sen avulla henkilö saadaan huomaamaan "väärät" alkoholinkäytötapansa ja sitten muuttamaan ne. Tälle linturismin ajalle oli ominaista ostajaintarkkailuhenkilökunnan suorittamat välilliset ja välittömät tietojen hankkimiset. Välillisesti tietoja saatiin eri viranomaisilta ja välittömiä tietoja taas myymälöissä asioivia asiakkaita tarkkailemalla ja haastatteleamalla sekä kotikäyntejä suorittamalla. Ostajaintarkkailuhenkilöillä oli etsivän valtuudet ja käyntejä tehtiin ahkerasti asiakkaan kotiin, naapureiden luo, työpaikoille. Perusteluina tälle laajalle henkilöä koskevien tietojen keräämiselle oli se, että terapeutin käsitteilytapa ei luonnistu hyvin, ellei tiedetä terapian kohteesta mahdollisimman paljon (Kuusi 1947). Tämä ostajaintarkkailun kausi oli kallis ja Lanun tutkimuksen mukaan myös suhteellisen tehoton vaihe, ja näillä perusteilla tehtiin järjestelmään vuoden 1958 alusta eräitä muutoksia.

Vuosi 1958 aloittaakin kolmannen ostajaintarkkailujärjestelmän vaiheen, ns. myynnin sosiaaliseen valvontaan siirtymisen. Edelliseen kauteen verrattuna eroja olivat

terapeuttisista hoitoyrityksistä luopuminen ja että kaikki myyntityöhön osallistuvat suorittavat ostajaintarkkailua. Viranomaisilta saatuja tietoja juopumuspidätyksistä, sosiaalilautakunnan toimenpiteistä ja ratti-juoppous- sekä väkijuomalain rikkomissyytteitä tulkittiin eri toimenpiteitä varten.

Kaikille näille vaiheille on ollut keskeistä yksilöllinen käsittely. Pääpiirteissään ostajaintarkkailussa tapahtuneet muutokset ovat olleet vain pieniä, yleiseen periaatteen, korttijärjestelmään, puuttumattomia. Vuoden 1969 alkoholilain voimaantulemisen myötä on tehty joitakin muutoksia ostajaintarkkailujärjestelmään, mutta myymälätodistus tulee ainakin toistaiseksi säilymään (ks. tarkemmin Mäkelä 1970).

Myyntikiellot ja ostojenkirjaukset vv. 1946—1968

Myyntikiellon antoi määräajaksi, kuitenkin enintään vuodeksi, myyntikieltolautakunta, johon kuuluivat Alkon paikallisjohtaja ja kunnallinen väkijuomatarkastaja. Myyntikieltopäätöksestä lähetettiin asiakkaalle pöytäkirja, jossa ilmoitettiin valitus-oikeudesta. Valitus annetusta myyntikiellosta voitiin tehdä kirjallisesti ilman määräaikaa Alkon hallintoneuvostolle, jonka päätöksestä voitiin valittaa edelleen sosiaaliministeriöön. Valitus lähetettiin myymälän esimiehen välityksellä hallintoneuvostolle. Paikallisjohtajan oli liitettävä valitukseen myyntikieltopöytäkirja, paikallisjohtajan ja kunnallisen väkijuomatarkastajan lausunto valituksen johdosta, mahdolliset viranomaisten antamat asiakirjat sekä ote tarkkailukortista.

Tavallisesti valitukset kulkivat normaalia tietä, mutta muutamissa poikkeustapauksissa asiakas oli lähettänyt valituksensa suoraan hallintoneuvostolle tai peräti pääjohtajalle. Valituksen lähettämistä paikallisjohtajan ohi perusteltiin sillä, että valitusta ei voi lähettää henkilölle, joka on ollut mu-

kana myyntikieltoa annettaessa, koska haluttiin turvata valituksen varma perillemeno.

Taulukosta 1 ilmenee myyntikieltojen lukumäärä, valitusten lukumäärä (eriteltyinä hyväksytyt, hylätyt ja lyhennetyt tapaukset), valitusten prosenttinen osuus annetuista myyntikielloista sekä ostojenkirjaukset. Annettujen myyntikieltojen lukumäärä oli korkeimmillaan v. 1947, jolloin annettiin lähes 50 000 myyntikieltoa. Myyntikieltojen lukumäärä on melko tasaisesti vähentynyt vuosien mittaan, ja v. 1968 annettiin 13 400 myyntikieltoa. Valitusten osuus annetuista myyntikielloista on vähäinen. Vuosia 1948 ja 1949 lukuunottamatta se on ollut melko samansuuruinen, 0,3—0,5 %:n vaiheilla.

Hallintoneuvoston päätöksestä on valitettu sosiaaliministeriöön kahdenkymmenen vuoden kuluessa vain alle kymmenesosa tapauksessa.

Ostajaintarkkailussa tapahtuneet muutokset heijastuvat luonnollisesti vuosittain annetuissa myyntikielloissa. V. 1947 tehty päätös merkitä ostot päivän tarkkuudella myymälätodistukseen selittää vv. 1947 ja 1948 suuren myyntikieltojen määrän. Valitusten suuri lukumäärä seurasi vv. 1948 ja 1949, jolloin myös valitusten prosenttinen osuus annetuista myyntikielloista oli suurimmillaan. Kun v. 1957 luovuttiin kokonaan ostojen merkitsemisestä, alenivat myös annettujen myyntikieltojen lukumäärät tarkasteltavan ajanjakson pienimmiksi. Vuoden 1958 uudistukset, keskusrekisterin perustaminen ja terapeuttisista hoitoyrityksistä luopuminen eivät näytä paljon vaikuttaneen myyntikieltojen lukumäärään. V. 1959 ensimmäisen kerran valitusten hyväksymisen ja hylkäämisen suhteet muuttuivat siten, että valituksista hyväksyttiin 33 % ja hylättiin 58 %. Hylättyjen osuus oli pienin vuodesta 1948 lähtien. Vaikka ei olekaan havaittavissa selvää muutostrendiä hyväksyttyjen ja hylättyjen suhteessa, voidaan kuitenkin ajatella, että v. 1959 alkoi hyväk-

Taulukko 1. Myyntikieltojen sekä oikaisuvaatimusten lukumäärä vv. 1946—1968

Vuosi	Myyntikieltojen lukumäärä	Valituksia	hyväksytty		Valituksista hylätty		lyhennetty		Valitusten %-osuus myyntikielloista	Ostojen-kirjausten lukumäärä
			N	%	N	%	N	%		
1946	39 689	44	3	7	39	87	2	6	0,1	
1947	49 550	34	4	12	24	71	6	17	0,1	
1948	43 234	682	73	11	532	78	77	11	1,6	
1949	23 121	268	21	8	213	79	34	13	1,2	
1950	16 121	93	16	17	64	69	13	14	0,6	
1951	16 276	99	9	9	73	74	16	17	0,6	
1952	15 482	83	6	7	68	82	9	11	0,5	
1953	18 235	47	11	23	33	70	3	7	0,3	
1954	19 311	68	11	16	48	71	9	13	0,4	
1955	20 195	63	12	19	46	73	5	8	0,3	
1956	17 195	55	7	13	43	78	5	9	0,3	
1957	12 241	39	6	15	29	74	4	11	0,3	2 131
1958	11 503	37	6	16	30	81	1	3	0,3	9 543
1959	14 034	60	20	33	35	58	4	9	0,4	12 002
1960	13 052	62	10	16	44	71	8	13	0,5	14 840
1961	15 055	66	14	21	46	70	6	9	0,4	17 320
1962	15 153	59	14	24	40	68	5	8	0,4	18 153
1963	16 271	59	19	32	31	53	9	15	0,4	19 025
1964	16 177	66	21	32	33	50	12	18	0,4	18 355
1965	16 509	74	30	41	34	46	10	13	0,4	17 216
1966	15 842	55	20	36	25	45	10	19	0,3	16 096
1967	15 795	68	20	29	39	57	8	14	0,4	14 777
1968	13 400	57	23	40	28	49	6	11	0,4	12 609

syttyjen valitusten suhteellinen osuus kohota. Vuosina 1948—1962 hylättiin 60—80 % tehdyistä valituksista, kun taas vuoden 1963 jälkeen vain noin puolet valituksista hylättiin ja 30—40 % hyväksyttiin.

Ostojen kirjaaminen huomiota herättävien ostajien kontrollointimuotona aloitettiin v. 1957, josta lähtien se tasaisesti nousi, ja vuodesta 1964 ostojen kirjaaminen on vähitellen pienentynyt. Annettujen myyntikieltojen ja ostojen kirjaamisen lukumäärät ovat olleet suunnilleen samaa suuruusluokkaa.

Myyntikieltojen oikaisuvaatimukset

Tämän selvityksen kohteeksi valittiin vuosina 1948, 1958—59 ja 1967—68 hallintoneuvostolle tehtyt valitukset annetun myyntikiellon johdosta. Niistä otettiin tarkasteltavaksi kaikki hyväksytyt, hylätyt ja lyhennetyt tapaukset, paitsi vuoden 1948 hylätyistä ja lyhennetyistä joka kymmenes.

Ostajaintarkkailussa tapahtuneet muu-

tokset ilmenevät lähetettyjen asiapapereiden luonteessa. Asiakkaan oikaisuvaatimus on ollut mukana kolmea poikkeusta lukuunottamatta (vv. 1967—68), jolloin paikallisohtajan toimesta on pyydetty myyntikiellon kumoamista. Paikallisohtajan ja kunnallisen väkijuomatarkastajan lausunnot sekä ote tarkkailukortista on liitetty kaikkiin oikaisuvaatimuksiin. Erillinen poliisin ilmoitus tai ote oikeuden pöytäkirjasta on ollut runsaassa puolessa hyväksytyistä ja joka kaudennessa hylätyissä ja lyhennetyissä tapauksessa vuosina 1958—59 ja 1967—68. Erillinen viranomaisen lausunto on ollut mukana kymmenessä hylätyissä ja lyhennetyissä tapauksessa vv. 1967—68. Erityisesti kiinnittää huomiota se, että v. 1948 ei yhtään erillistä viranomaisen lausuntoa ollut mukana. Tätä seikkaa valottaa se, että v. 1948 oli erityisiä etsivätarkkailijoita, joiden tehtävänä oli suorittaa laajoja ja perusteellisia käyntejä huomiota herättävien alkoholinostajien kotona, työpaikalla, naa-

Taulukko 2. Kaikki annetut myyntikiellot ja valitukset annettuun myyntikieltoon perusteen mukaan

	annetut myyntikiellot			valitukset*)		
	1948 (N=43 234) %	1958-59 (N=25 537) %	1967-68 (N=29 195) %	1948 (N=133) %	1958-59 (N=97) %	1967-68 (N=125) %
PAV-toimenpiteet	1	14	6	—	5	4
Alkon henkilökunnan harhauttaminen	2	3	3	2	5	8
Väkijuomalainsäädännön rikkominen	16	17	15	33	36	20
Rattijuoppous	—	10	14	—	6	31
Juopottelu	67	48	51	72	39	31
Suhteettomat ostot	11	8	11	10	12	11
Muu	3	—	—	1	—	—
	100	100	100	118	103	105

*) Valitusten kohdalla prosenttilukujen summa ylittää sadan, koska myyntikieltoon on joissakin tapauksissa merkitty kaksi perustetta.

puristossa sekä eri viranomaisten luona. Tehtyjen tiedustelujen avulla saatuja tietoja käytettiin todistusaineistona myyntikielloja annettaessa. Nämä tiedot merkittiin tarkailukorttiin, joka saattoi käsittää useita konekirjoitusarkkeja. Onkin havaittavissa, että myyntikieltojen perusteena käytetään nykyisin entistä enemmän viranomaisilta saatuja tietoja (vrt. Mäkelä 1970).

Myyntikieltojen perusteet

Myyntikieltooperusteet on ryhmitelty siten, että samantyyppiset perusteet on yhdistetty Mäkelän myynninvalvontaselvityksessä esitettyyn tapaan. Juopotteluun on yhdistetty juopottelu sekä lainvastainen väkijuomien käsittely. Väkijuomalainsäädännön rikkomiseen on sisällytetty sellaiset teot, joista lain mukaan seurasi rangaistus (väkijuomien luvaton valmistus, myynti, välitys eli trokaus, kuljetus ja hallussapito) sekä alkoholin hankkiminen alle 21 -vuotiaalle tai henkilölle, jolla on myyntikielto.

Edellä olevasta taulukosta ilmenee, että juopottelu on ollut kaikkina tarkasteltavana olevina vuosina yleisin myyntikiellon antamisperuste ja toiseksi yleisin on ollut väkijuomalainsäädännön rikkominen. Valituksia on tehty runsaimmin näillä perusteilla annettuihin myyntikieltoihin. Vv. 1967—68 on rattijuoppouden ja Alkon henkilökunnan harhauttamisen perusteella annettuihin

myyntikieltoihin tehty suhteellisesti enemmän valituksia kuin mitä myyntikielloja on annettu. Nyt voidaankin ajatella sitä, onko eroja siinä, kuinka herkästi valitetaan eri perusteilla annettuihin myyntikieltoihin ja onko tämä valitusherakkyys muuttunut vuosien kuluessa.

Taulukosta 3 ilmenee eri vuosina valitusherakkyys prosentteina annetuista myyntikielloista syyn mukaan.

Valitusherakkyys on kasvanut varsin voimakkaasti vuosittain Alkon henkilökunnan harhauttamisen ja rattijuoppouden perusteella annetuissa myyntikielloissa, ja väkijuomalainsäädännön rikkomisen vuoksi annetuista myyntikielloista valitetaan keskimääräistä useammin. Valitusherakkyys juopottelun ja PAV-toimenpiteiden perusteella annetuissa myyntikielloissa on ollut alhainen ja suhteettomien ostojen kohdalla valitusherakkyys on ollut vuosia 1958—59 lu-

Taulukko 3. Valitusherakkyys (%) annetuista myyntikielloista perusteen mukaan

	1948	1958-59	1967-68
PAV-toimenpiteet	—	0,13	0,27
Alkon henkilökunnan harhauttaminen	0,28	0,67	1,11
väkijuomalainsäädännön rikkominen	0,58	0,79	0,58
rattijuoppous	—	0,24	0,99
juopottelu	0,31	0,30	0,25
suhteettomat ostot	0,26	0,60	0,42
muu	0,07	—	—
valitusten osuus % annetuista myyntikielloista (taulukko 1)	1,57	0,37	0,42

kuunottamatta keskimääräinen tai sitä alhaisempi.

Herää kysymys, onko valitusherkkyiden ja hyväksytyjen valitusten osuuden kesken yhdenmukaisuutta siten, että hyväksytään enemmän sellaisella perusteella annettuja myyntikieltovalituksia, joissa valitusherkkyys on suuri vai päinvastoin. Taulukosta 4 ilmenee hyväksytyjen oikaisuvaatimusten prosenttinen osuus valituksista perusteen mukaan. (Koska hyväksytyjä on vähän joka luokassa, on sellaiset tapaukset, joissa on alle kymmenen hyväksyttyä valitusta, merkitty sulkeisiin.)

Hyväksytyjen prosenttinen osuus on laskenut kaikkien muiden perusteiden, paitsi rattijuoppouden kohdalla.

Kun verrataan valitusherkkyttä ja hyväksytyjen osuutta perusteittain, havaitaan, että ne ovat samansuuntaisia rattijuoppoudessa ja päinvastaisia Alkon henkilökunnan harhauttamisessa. Väkijuomalainsäädännön rikkomisen kohdalla valitusherkkyys sekä hyväksytyjen osuus ovat suhteellisen korkeita. Juopottelun perusteella annetuista myyntikielloista tehdyistä valituksista hyväksyttiin v. 1948 runsas puolet, vaikka valitusherkkyys oli aika alhainen. Se, että korkea valitusherkkyys ei takaa aina valituksen hyväksymistä, on yhteydessä niiden seikkojen kanssa, joilla perustellaan annetun myyntikiellon hyväksymistä tai hylkäämistä, sekä niiden, joita asiakas itse tuo esiin valituskirjeessään.

Paikallisjohtajan ja kunnallisen väkijuomataarkastajan lausunnot

Kun verrataan hallintoneuvoston päätöstä hyväksyä tai hylätä tehty valitus myyntikieltolautakunnan puoltavaan tai kieltävään lausuntoon huomataan, että hallintoneuvoston hyväksymissä tapauksissa oli v. 1948 67 %, vv. 1958—59 27 % ja vv. 1967—68 40 % vastoin myyntikieltolautakunnan esittämää hylkäävää kantaa. Hylätyissä ja lyhennetyissä tapauksissa olivat hallintoneuvoston päätökset melkein kaikissa tapauksissa samat kuin myyntikieltolautakunnan. Se, että hallintoneuvosto on hyväksynyt useamman valituksen kuin myyntikieltolautakunta on ollut valmis tekemään, puhuu sen puolesta, että myyntikieltolautakunta on ollut ankarampi kuin asioita etäältä tarkasteleva hallintoneuvosto. Molempien päätökset perustuvat kuitenkin samoihin esilletuotuihin seikkoihin.

Missä tapauksissa paikallisjohtaja ja kunnallinen väkijuomataarkastaja ovat olleet valmiit puoltamaan asiakkaan tekemää valitusta myyntikiellon johdosta? Syytteen raukeaminen, riittämätön näyttö henkilöä vastaan, virhe asiapapereissa tai väärän henkilön joutuminen myyntikieltoon ovat selviä perusteluja. Mikäli muuta ei ole ollut henkilöä vastaan, on myyntikielto peruttu.

Myyntikiellon voimassapitämisen puolesta on vedottu aikaisempiin myyntikieltoihin, epäilyihin alkoholin laittomasta myynnistä ja aikaisempiin tuomioihin.

Hylätyissä ja lyhennetyissä tapauksissa paikallisjohtajan ja kunnallisen väkijuomataarkastajan vahvimpia perusteluja ovat olleet jatkuva juopottelu, aikaisemmat myyntikiellot tai ostojenkirjaus, juopumuspidätykset, suuret ostot, epäilyt alkoholin laittomasta myynnistä ja rangaistukset väkijuomalain rikkomisesta tai rattijuoppoustuomiot.

Taulukko 4. Hyväksytyjen osuus (%) myyntikieltovalituksista perusteen mukaan

	1948	1958-59	1967-68
PAV-toimenpiteet	—	(80)	(20)
Alkon henkilökunnan harhauttaminen	(67)	(40)	(30)
väkijuomalainsäädännön rikkominen	61	51	48
rattijuoppous	—	(67)	69
juopottelu	59	(3)	—
suhteettomat ostot	(54)	—	—
muu	—	—	—

Valittajan argumentointi annetun myyntikiellon johdosta

Mihin sitten asiakas on vedonnut saatuaan myyntikiellon ja pidettyään sitä vääränä tai epäoikeudenmukaisena toimenpiteenä?

Hyväksytyissä myyntikieltojen oikaisuvaatimuksissa asiakkaan painavimpia todisteita ovat olleet v. 1948 todistus hyvästä maineesta (45 %), ansiotyön hyvä hoitaminen (34 %), aiheettomat ilmiannot tai painostus (29 %), se, että ei ole joutunut poliisiin tai muiden viranomaisten kanssa tekemisiin juopumuksen tai väkijuomalain rikkomisen takia (46 %). Vuosina 1958—59 ja 1967—68 syytteen raukeaminen ja siitä saatu tuomioistuimen päätös ovat olleet ylivoimaisesti käytetyimmät perusteet (vv. 1958—59 65 % ja 1967—68 79 %). Valitusherkkyyden korkeus väkijuomalainsäädännön rikkomisen ja rattijuoppouden kohdalla selittyy syytteiden raukeamisella, sillä siinä on selvä peruste myyntikiellon peruuttamiseksi.

Hylätyissä ja lyhennetyissä tapauksissa ei voitu havaita kasautumista minkään puolustukseksi esiintuodun asian kohdalla. "Yrittänyttäähän ei laiteta" ja niinpä asiat, joita on tuotu esiin, vaihtelevat laajalla alueella lehmän lääkkeeksi ostetun pullon ja tapojen parantamisen välillä. Kuitenkaan asiakkaan taholta ei ole pystytty tai osattu vedota sellaisiin seikkoihin, jotka olisivat olleet niin painavia, että myyntikielto olisi kumottu.

Sekä hylätyissä että hyväksytyissä asiakkaiden oikaisuvaatimuksissa tuodaan joissakin tapauksissa esiin se, että myyntikieltoa pidetään holhoavana ja epäoikeudenmukaisena. "Haluan heti tavallisen korttini takaisin, enkä mitään leimattavaa." "Menin työstä suoraan kauppaan työvaatteissa ja minua kohdeltiin heti huonosti. Tavallisesti käyn kotona ensin vaihtamassa vaatteet." "Miksi minä käytän 'ilmeisesti'

väärin alkoholijuomia. Tunnen monia, jotka ostavat paljon enemmän kuin minä." "Vaikka olenkin ollut vankilassa, niin ei minua saa sentakia uudelleen rangaista." "Olen veroamaksava kunnan kansalainen."

Sanktioiden kasautuminen on myös seikka, joka herättää ihmettelyä. "Miksi kaksi rangaistusta yhdestä rikoksesta, rattijuoppoustuomio ja myyntikielto."

Myyntikiellon tehokkuudesta kasvattavana ja juomista vähentävänä keinona ollaan epäileviä tai suhtaudutaan siihen suoraan kielteisesti. "Ilmeisesti perusteltu myyntikiellon sanamuoto tuntuu naurettavalta, koska väkijuomia saa hotelleista, tosin kalliimmalla hinnalla. Alkoholiliikkeen edustajat, ns. trokarit, myyvät sitä liikkeen sulkemisajan jälkeen. Ilmeisesti tällaista te haluattekin edistää alkoholipolitiikallanne" (erään asiakkaan kanta v. 1959). Radikaalein ehdotus, jonka asiakas on (v. 1958) tehnyt, on seuraava: "— ei kortin ottaminen lopeta alkoholin käyttöä. Alkoholipolitiikka on läpeensä mätä. Myymälät yksityisille ja vapaaksi kortista, myymälät auki yötä päivää."

Kun tarkastellaan edellä käsiteltyjä myyntikieltovalituksia, voidaan huomata ostajaintarkkailun eri vaiheiden ominaispiirteet. V. 1948 linturismin kaudella yksilön kaikki elämänvaiheet oli talletettu tarkkailukorteille erittäin seikkaperäisesti.

Koska myyntikiellon antamiseen riitti väkijuomalain 34 §:n mukaan se, että henkilö "ilmeisesti" väärinkäyttää alkoholia, on varsin tulkinnanvaraista, mitä tällä "ilmeisellä" tarkoitettiin. Vuonna 1948 hylätyissä valituksissa myyntikieltolautakunta esitti perusteluja, jotka varsin vahvasti pohjautuivat olettamuksiin. "NN:ää epäillään viinanmyynnistä ja vaikka ei olekaan saatu syytteeseen, annettu myyntikielto viinanmyynnin perusteella." "En ole nähnyt NN:ää humalaisena, mutta epäilen kyllä, että hän on juoppo, koska aikaisemmin saanut lopputilin juopottelun takia." "Hu-

hutaan että hän on juoppo." "Kysymyksessä on suhteeton väkijuomien osto ja mitä todennäköisimmin verokavallus."

Vuoden 1948 valituksissa käy ilmi myös se, että ostajaintarkkailun työmenetelmät olivat varsin hämääriä. "Valittajan viittaus allekirjoittaneiden toimintaan jääköön sen loukkaavasta sävystä huolimatta omaan arvoonsa, koska NN on luonnollisesti tietämätön meidän sisäisestä työjärjestyksestämme, etsiväsysteemistämme ym. On muuten varsin yleistä, että allekirjoittaneet sekä koko tarkkailuhenkilökunta asetetaan monesti henkilökohtaiseen vastuuseen koko järjestelmästä eikä ole harvinaista sekään, että henkeämme uhataan."

Aikaisempi myyntikielto perusteluna uudelle tai jatketulle myyntikiellolle antaa aiheita olettaa, että siihen suhtauduttiin juomatapojen parantajana optimistisesti. Kun tarpeeksi monta myyntikieltoa on annettu, oppii alkoholin väärinkäyttäjää varmasti aikanaan normaalin ja hillityn juomatavan (vrt. esim. AA-ideologiaan). Alkoholin laitton käsittely epäilyjen tasolla oli myös yleistä. Ensisijaisina todistusmenetelminä käytettiin naapureiden ilmiäntojoja ja saattoi tapahtua niin, että etsivätarkkailijat lähtivät epäilyttävän ostajan perään seuraamaan myikö hän laittomasti ostamansa alkoholin.

Vielä vuosina 1958—59 saatettiin epäilyille asettaa suhteellisen suuri paino ja kuuluminen johonkin vähemmistöön saattoi olla ratkaisevaa. "Mustalaisen hyvällä onnella pääsi syytteestä (väkijuomien luvaton hallussapito)." Eräässä myyntikiellon voimassapitämisvaatimuksessa vedottiin myös aviottomaan syntyperään.

Vielä v. 1958 käytettiin jossakin määrin laajahkoja todistusaineistoja ja haastatte-luja, joten näyttää siltä, että siirtyminen käytännön ostajaintarkkailussa asiallisempiin menetelmiin tapahtui hitaasti. Omak-suttua käytäntöä ei voitu nopeasti muuttaa toiseksi.

Myyntikieltoon johtaneet tapaukset ovat

vuodesta 1948 siirtyneet entistä enemmän viranomaisten välittämiin tietoihin pohjautuviksi. Esim. vv. 1958—59 juopumuspidä-tykset mainittiin 29 %:ssa ja vv. 1967—68 35 %:ssa hylätyistä ja lyhennetyistä ta-pauksista.

Mielenkiintoinen piirre myyntikieltojen antamisperusteena on rattijuoppous ja vä-kijuomien laitton käsittely. Myyntikiellon an-tamisperusteeksi riitti viranomaisilta saatu tieto tapahtuneesta. Asiaan saatiin puuttua jo ennen kuin varsinaisesti oli todettu hen-kilön syyllisyys tai syyttömyys. Tästä "tut-kimatta hutkimisesta" onkin seurannut myyntikieltojen peruutuksia vuosittain yhä enenevässä määrin. V. 1948 perustui syyt-teen raukeamiseen 5 %, vv. 1958—59 42 % ja vv. 1967—68 peräti 84 % hyväk-sytyistä valituksista.

Kun ne kanavat, joita myöten saatiin tie-toja henkilön alkoholinkäytöstä, olivat vali-koivia, on myyntikieltojen kohteeksi joutu-minen ollut erittäin sattumanvaraista ja tie-tyntyyppisiin henkilöihin suuntautuvaa. Yh-teistyö poliisin ja sosiaaliviranomaisten kanssa aiheutti sen, että jos henkilö oli jou-tunut em. viranomaisten kanssa tekemisiin, oli hänellä suurempi riski joutua myös myyntikieltolaisten joukkoon kuin sellaisel-la henkilöllä, joka oli välttynyt joutumasta viranomaisten toimenpiteiden kohteeksi.

Lähteet

- Alkoholiliikkeen aikakauskirja 1946—1968.
- Hallintoneuvoston pöytäkirjat 1946—1968.
- Kuusi, Pekka: *Havaintoja ostajaintarkkailujärjestel-män vaikutuksista väkijuomatilanteen kehitykseen v. 1946.* Alkoholiliikkeen Aikakauskirja 1947/1, ss. 33—42.
- Lanu, K. E.: *Poikkeavan alkoholikäyttäytymisen kontrolli.* Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiön julkaisuja n:o 2, Helsinki 1956.
- Linturi, Arvo: *Korttijärjestelmä väkijuomain jake-lussa meillä sopimaton.* Alkoholiliikkeen Aikakaus-kirja 1942/6, ss. 203—209.
- Mäkelä, Klaus: *Sosiaalinen myynninvalvonta.* Alko-holipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste 51/1970.